

DOI 10.36074/grail-of-science.16.10.2026.017

ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ У СФЕРІ ДІАГНОСТИКИ, РОЗВИТКУ ТА КОРЕКЦІЇ МОВЛЕННЯ

Рібцун Юлія Валентинівна

канд. пед. наук, ст. наук. сп.

старший науковий співробітник відділу логопедії

Інститут спеціальної педагогіки і психології

імені Миколи Ярмаченка НАПН України, Україна

Анотація. У статті проаналізовано сучасні наукові підходи, котрі використовуються в логопедії. Особливу увагу приділено нейропсихологічному та авторському логопсихосинергетичному підходам. Проаналізовано науково-практичні видання останніх років у світлі вказаних підходів.

Ключові слова: наукові підходи; сучасна логопедія; логопсихосинергетичний підхід; нейропсихологічний підхід; діти з функціональними, навчальними, соціоадаптаційними мовленнєвими труднощами.

Сучасна логопедія розвивається як інтегративна наука на межі медицини (анатомія, фізіологія, патологія людини), педагогіки (загальна, вікова, спеціальна), психології (вікова, лого-, нейро-, патопсихологія) та лінгвістики (нейро-, психолінгвістика), тому логопеди застосовують комплексні міждисциплінарні підходи, що враховують особливості розвитку мозку, психіки та цифровий контекст життя особи з мовленнєвими труднощами (функціональними, навчальними, соціоадаптаційними).

Ключовими науковими підходами сучасної логопедії є:

1. *Нейропсихологічний та когнітивний підходи*, в яких мовленнєві розлади розглядаються як наслідок особливостей роботи центральної нервової системи та різних відділів головного мозку.

2. *Психолінгвістичний підхід*, що інтерпретує всі складові мовленнєвої діяльності у тісному взаємозв'язку.

3. *Особистісно зорієнтований та диференційований підходи*, котрі фокусуються на індивідуальних потребах особи з мовленнєвими порушеннями.

4. *Інформаційно-комунікаційний (цифровий) підхід*, який використовується як потужний стимул для мотиваційного залучення особи з особливими мовленнєвими потребами до корекційно-розвивальної роботи, візуалізації абстрактних понять.

5. *Діяльнісний та середовищний підходи*, котрі вбачають ефективний мовленнєвий розвиток під час гри, моделювання життєвих комунікативних ситуацій.

6. *Здоров'язберезувальний підхід*, який включає поєднання різних видів вправ дихальної, зорової, пальчикової, артикуляційної гімнастики, масажу, елементів психотерапії.

Проаналізуємо дієві науково-практичні підходи, що реалізовані нами в авторських виданнях останніх років.

Насамперед це *нейропсихологічний підхід*, який вивчає взаємозв'язки між структурою головного мозку та психічними процесами, зокрема мовленням, поведінкою та емоційною сферою людини. Його суть полягає в тому, що всі вищі психічні функції (сприймання, пам'ять, увага, мислення, мовлення) забезпечуються роботою цілісної системи взаємопов'язаних нейронних структур, а не лише окремих зон кори головного мозку.

Представник цього підходу О. Лурія та його послідовники, канадські вчені У. Пенфілд і Л. Робертс під час нейрохірургічних операцій опрацювали значний обсяг клінічних матеріалів. Проведені сучасні дослідження також підтверджують висновки зазначених учених, що в мовленнєві процеси залучаються різні ділянки кори головного мозку (див. рис. 1) [7].

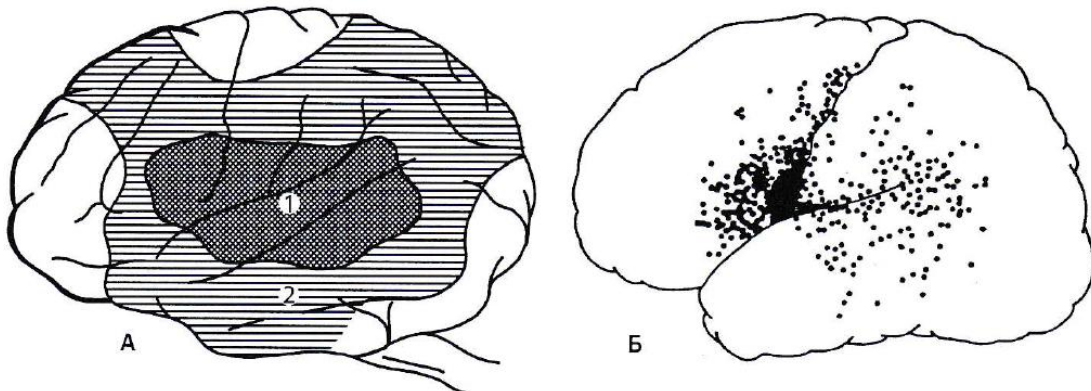

Рис. 1. Мовленнєві зони кори головного мозку
А. За О. Лурією: 1 – основна зона; 2 – межові зони;
Б. За У. Пенфілдом та Л. Робертсом: ділянки кори, електричне подразнення яких викликає мовленнєві порушення.

Нейропсихологічний підхід було втілено в навчально-методичному посібнику «Психолого-педагогічна підтримка дітей із заїканням в умовах війни» (свідоцтво про авторське право № 117093 від 14.03.2023 р.) [6]. В розробці, особливо актуальній у кризових умовах сучасності, детально описано психомовленнєвий стан дітей дошкільного, молодшого шкільного, підліткового віку з функціональними, навчальними, соціоадаптаційними мовленнєвими труднощами під час війни, переживання ними психоемоційних стресів і втрат.

Головний акцент зроблено на висвітленні анатомічних структур і функціонуванні трьох блоків головного мозку (за О. Лурією): I-ий енергетичний блок; II-ий блок прийому, переробки та збереження інформації; III-ий блок програмування, регуляції та контролю. З метою активізації зазначених функціональних блоків було розроблено ігри, вправи та методичні рекомендації для дітей з темпо-ритмічними труднощами (заїканням) в умовах війни.

Другим і не менш дієвим сучасним підходом є *логопсихосинергетичний* – це інноваційна інтегративна модель корекційно-розвивальної та діагностичної роботи в логопедії та логопсихології [1]. Логопсихосинергетичний підхід побудований на засадах *синергетики* – науки про самоорганізацію складних динамічних систем, і розглядає психомовленнєвий розвиток людини не як набір ізольованих функцій, а як цілісну, відкриту систему, що постійно трансформується. Логопсихосинергетика не просто вчить дитину правильно розмовляти, а запускає *механізми самовідновлення та саморегуляції мовленнєвої системи* через гармонізацію її психічного та емоційного стану.

Термін чітко відображає поєднання трьох наукових напрямів:

1. *Логопедичний*: безпосереднє виявлення та корекція (компенсація) мовленнєвих труднощів (функціональних, навчальних, соціоадаптаційних).

2. *Психологічний*: врахування психологічних особливостей осіб з особливими мовленнєвими потребами, глибока психоемоційна підтримка, психотерапевтична робота (особа + її родина).

3. *Синергетичний*: врахування принципів колової причинності, внутрішньої узгодженості та самоорганізації системи, де зміна одного елемента (як-от, емоційного стану) неминуче викликає якісну зміну всієї мовленнєвої діяльності.

Авторська модель реалізації логопсихосинергетичного підходу представлена трьома базовими модулями: 1) фізіологічні функції: а) нейрофізіологічна складова; б) гнозис; в) праксис, різні види діяльності; 2) символічна немовленнєва діяльність: а) мислення, мисленнєві операції; б) пам'ять різних модальностей; в) емоції, поведінка; г) увага різних модальностей; 3) мовленнєва діяльність: а) мотиваційна складова; б) фонетико-фонематична, просодична складові; в) лексико-граматична складова; г) синтаксично-інформаційна складова; г) рецептивно-орфографічна складова; д) соціально-комунікативна складова (див. рис. 2).

Зазначена модель реалізації логопсихосинергетичного підходу передбачає командну взаємодію: підхід вимагає синергії (співпраці) не лише всередині організму дитини, а й ззовні – це взаємодія логопеда, психолога, вчителів (вихователів) та обов'язково батьків.

Логопсихосинергетичний підхід є універсальним, адже успішно працює з різними віковими групами та нозологіями: від запуску мовлення у ранньому віці до подолання заїкання у дітей і підлітків та відновлення мовлення при афазіях у дорослих.

Невід'ємними складовими авторського підходу є:

- *нейрофізіологічно-мовленнєвий рівень*: максимальне залучення різних аналізаторів для сприйняття та закріплення інформації;
- *діяльнісно-мовленнєвий рівень*: навчання, розвиток і корекція будуються через рухову та ігрову активність; мовленнєві навички відпрацьовуються не ізольовано, а інтегруються в активну діяльність упродовж усього заняття (уроку, сеансу);
- *емоційно-ціннісний рівень*: зняття тривожності та емоційного напруження у дитини; при цьому використовуються гумористичні мініатюри, метафори, вірші, які створюють позитивний настрій, запобігають втомі і допомагають дитині легше долати комунікативні бар'єри.

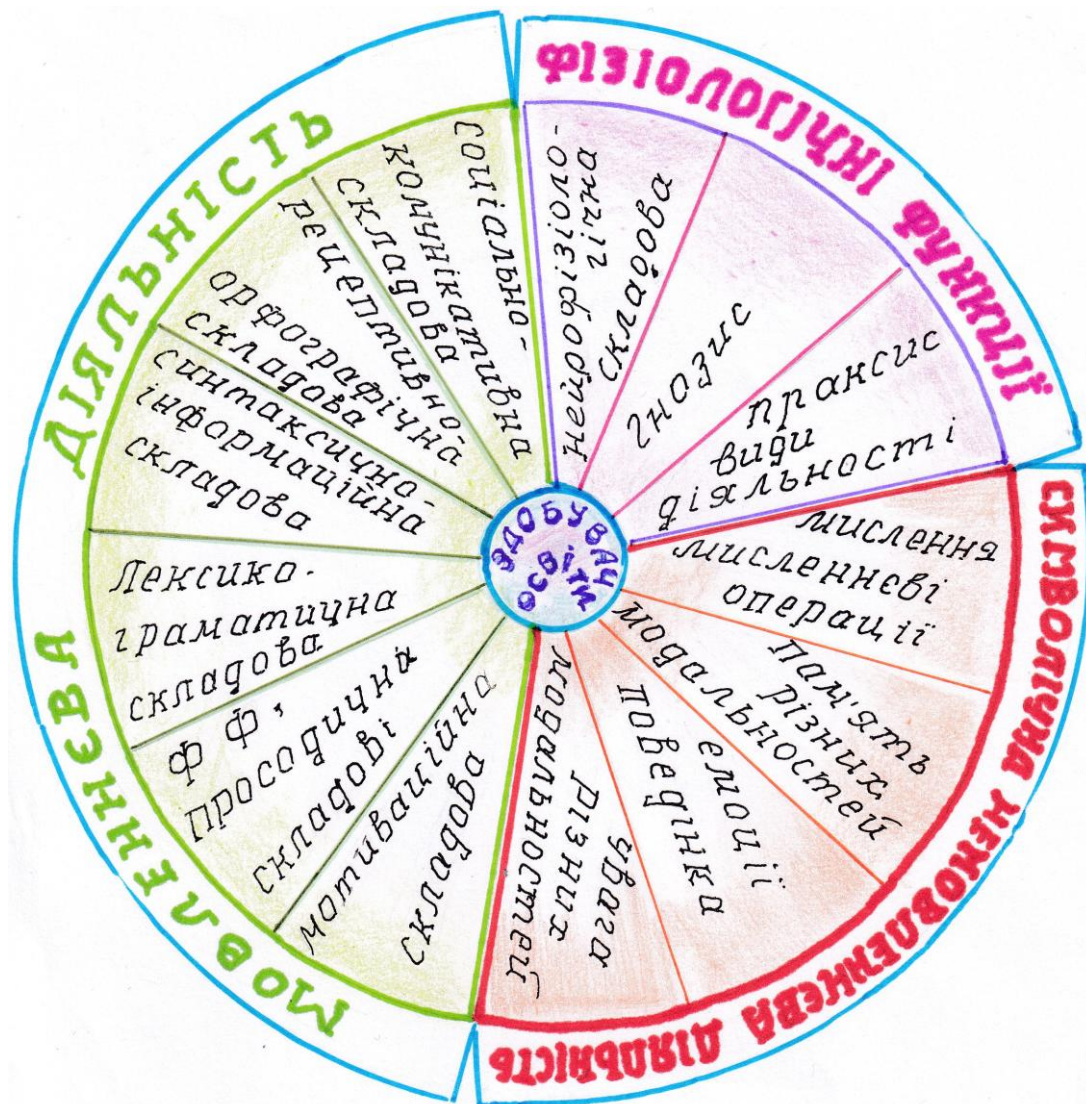

Рис. 2. Авторська модель реалізації логопсихосинергетичного підходу

Логопсихосинергетичний підхід розроблений у 2021 році і вперше був презентований у навчально-методичному посібнику «Заїкання: підтримка дитини з особливими мовленнєвими потребами в освітньому середовищі» (свідectvo про авторське право № 117094 від 14.03.2023 р.) [2]. У виданні були розкриті концептуальні засади логопсихосинергетичного підходу до діагностики та корекції (компенсації) мовленнєвих труднощів.

Відповідно до авторського підходу презентовані особливості роботи різнопрофільних фахівців з дітьми з темпо-ритмічними труднощами (ранній, дошкільний, підлітковий вік), запропоновані методики роботи для кожного фахівця. Логічною та невід'ємною складовою логопсихосинергетичного підходу є розкриття окремих нейроаспектів у роботі з дітьми, що і було представлено у вигляді ігор та вправ на міжпівкульну взаємодію.

Наступним авторським виданням, в основу якого покладено логопсихосинергетичний підхід, є «Програма з корекційно-розвиткової роботи «Корекція розвитку» для 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для осіб з тяжкими порушеннями мовлення» (свідectvo про авторське

право №128521 від 26.06.2024 р.; золота медаль Міжнародної виставки «Освіта та кар'єра-2025» за активну роботу з упровадження педагогічних інновацій в освітній процес) [5].

У програмі з корекційно-розвиткової роботи для здобувачів початкової освіти з особливими мовленнєвими потребами, науково-теоретичним підґрунтям якої стала самовідтворювальна, аутокерована модель у вигляді петлі оберненого зв'язку найвпливовішого американського військового стратега-теоретика, пілота військово-повітряних сил США, полковника Джона Річарда Бойда, п'ятикутна зірка-пентаграма цілісного та багатовимірного бачення людини французького психолога-психотерапевта, засновника Паризької школи гештальту Сержа Гінґера, репрезентовано змістове наповнення з 11 напрямів, як-от: нейрофізіологічно-мовленнєвий, діяльнісно-мовленнєвий, емоційно-ціннісний, когнітивно-мовленнєвий, мотиваційно-активізуючий, просодичний, фонологічно-фонетичний, лексико-граматичний, синтаксично-інформативний, рецептивно-орфографічний, соціально-комунікативний. Запропонований логопсихосинергетичний холістичний підхід дозволяє креативному та відповідальному педагогу здійснювати цілісний особистісний розвиток кожної дитини зокрема, незважаючи на наявні у неї психофізичні особливості.

Відповідно до логопсихосинергетичного підходу розроблено навчальний посібник «Подолання труднощів пізнавального розвитку дітей з особливими мовленнєвими потребами» (свідоцтво про авторське право №138306 від 28 липня 2025 р.; золота медаль Міжнародної виставки «Освіта та кар'єра-2026» за активну роботу з упровадження педагогічних інновацій в освітній процес) [4].

У навчальному посібнику реалізовані авторська модель взаємодії різнопрофільних фахівців, а також наскрізні напрями корекційно-розвивальної роботи:

- 1) нейрофізіологічно-мовленнєвий напрям;
- 2) діяльнісно-мовленнєвий напрям:
 - а) загальнорухова сфера;
 - б) пальцево-п'ястковий складник;
 - в) мімічний складник;
 - г) артикуляційний складник;
- 3) емоційно-ціннісний напрям:
 - а) емоційно-почуттєвий складник;
 - б) емоційно-регулятивний і поведінковий складники;
 - в) креативний складник потенціалу;
- 4) когнітивно-мовленнєвий напрям:
 - а) гностичний складник;
 - б) функціональний складник уваги;
 - в) мнемічний складник;
 - г) аналітико-синтетична діяльність;
 - г) інтелектуальний складник на базі основних мисленнєвих операцій;
 - д) інтелектуальний складник на базі різних видів ймовірного прогнозування;
 - е) інтелектуальний складник на базі різних рівнів контролю;
- 5) мотиваційно-активізуючий напрям;

- 6) просодичний напрям:
 - а) голосовий складник;
 - б) дихально-мовленнєвий складник;
 - в) складово-структурний складник;
 - г) мелодико-інтонаційний складник на рівні темпу;
 - г) мелодико-інтонаційний складник на рівні ритму;
 - д) мелодико-інтонаційний складник на рівні інтонації;
 - е) мелодико-інтонаційний складник на рівні паузації;
 - є) мелодико-інтонаційний складник на рівні наголосу;
- 7) фонологічно-фонетичний напрям:
 - а) фонематичний складник;
 - б) фонетичний складник;
- 8) лексико-граматичний напрям:
 - а) граматичний;
 - б) морфологічний;
 - в) лексичний;
 - в) лексично-морфологічний;
- 9) синтаксично-інформативний напрям:
 - а) синтаксичний складник на рівні словосполучення;
 - б) синтаксичний складник на рівні речення;
 - в) синтаксичний складник на рівні тексту;
- 10) рецептивно-орфографічний напрям:
 - а) рівень читання;
 - б) рівень письма;
- 11) соціально-комунікативний напрям:
 - а) соціально-невербальна взаємодія;
 - б) соціально-вербальна взаємодія.

Видання складається з повністю заповнених різноманітними завданнями сторінок з детально продуманим, структурованим, навчальним, розвивальним, корекційним, виховним, ігровим, мовленнєвим та інтерактивним матеріалом, який розрахований на увесь навчальний рік. Зі зазначеним матеріалом можуть працювати діти з мовленнєвими труднощами усіх рівнів, адже творчий педагог зможе запропонувати чи адаптувати його у найбільш гармонійній формі.

Наступним авторським виданням, в основу якого покладено логопсихосинергетичний підхід, є методичний посібник «Методичні орієнтири щодо використання навчального посібника «Подолання труднощів пізнавального розвитку дітей з особливими мовленнєвими потребами» (свідectvo про авторське право №138305 від 28 липня 2025 р.) [3].

Методичний посібник є логічною складовою навчального комплексу: програма з корекційно-розвиткової роботи (для планування роботи педагогів) → навчальний посібник (для роботи дітей з допомогою дорослих) → методичний посібник (з коментарями, поясненнями для педагогів і батьків).

У виданні представлено теоретичне підґрунтя авторського логопсихосинергетичного підходу з позицій навчання молодших школярів з особливими мовленнєвими потребами, репрезентовані приклади реалізації наскрізних авторських напрямів корекційно-розвивальної роботи, деталізація

взаємодії різнопрофільних фахівців. Надзвичайно корисним є надання навчально-виховних і корекційно-розвивальних завдань на кожну сторінку із зазначенням лексичних тем, фонетичний, лексичний, граматичний матеріал, алгоритми виконання завдань.

Отже, використання сучасних дієвих науково-практичних підходів у логопедії сприяє:

1) розвитку сенсорних функцій, моторики, особливо мовленнєвої, пізнавальної діяльності, насамперед мислення, процесів пам'яті, уваги;

2) формуванню особистості дитини з мовленнєвими труднощами з одночасною регуляцією, а також коригуванням міжособистісних відносин;

3) гармонізації соціального оточення.

Використання логопсихосинергетичного підходу здійснює безпосередній коригувальний вплив як на зовнішні, так і внутрішні фактори, що зумовили виникнення мовленнєвих функціональних, навчальних, соціоадаптаційних труднощів.

Список використаних джерел:

- [1] Рібцун, Ю. В. (2022). Використання логопсихосинергетичного підходу у задоволенні особливих мовленнєвих потреб. *Věda a perspektivy*. № 1(8). С. 164-175. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/729772/>
- [2] Рібцун, Ю. (2023). Заїкання: підтримка дитини з особливими мовленнєвими потребами в освітньому середовищі : навч.-метод. посіб. К. : ФОП Цибульська В. О. 272 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/738529/>
- [3] Рібцун, Ю. В. (2025). Методичні орієнтири щодо використання навчального посібника «Подолання труднощів пізнавального розвитку дітей з особливими мовленнєвими потребами» : метод. посіб. К. : Видавець Цибульська В. О.
- [4] Рібцун, Ю. В. (2025). Подолання труднощів пізнавального розвитку дітей з особливими мовленнєвими потребами : навч. посіб. К. : Видавець Цибульська В. О. 160 с. : іл. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746230>
- [5] Рібцун, Ю. В. (2024). Програма з корекційно-розвиткової роботи «Корекція розвитку» для 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для осіб з тяжкими порушеннями мовлення. К. : Видавець Цибульська В. О. 198 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743608/>
- [6] Рібцун, Ю. (2023). Психолого-педагогічна підтримка дітей із заїканням в умовах війни : навч.-метод. посіб. К. : ФОП Цибульська В. О. 132 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/739023/>
- [7] Penfield, B. W. (1959). *Speech and brain-mechanisms*. Ney Jersey : Princeton University Press. 264 p.

APPLICATION OF MODERN SCIENTIFIC APPROACHES IN THE FIELD OF SPEECH DIAGNOSIS, DEVELOPMENT AND CORRECTION

Ribtsun Yulia

PhD (Education), Senior researcher

Senior Researcher of the Department of Speech Therapy

Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Ukraine

Summary. *The article analyzes contemporary scientific approaches used in speech therapy. Particular attention is paid to the neuropsychological approach and the author's own logopsychosynergetic approach. Recent scientific and practical publications are analyzed in the context of these approaches.*

Keywords: *scientific approaches; modern speech therapy; logopsychosynergetic approach; neuropsychological approach; children with functional, educational, and social-adaptation speech difficulties.*